Florentin SMARANDACHE
(SUA)

Paradoxismul s-a născut din cenzură

Despre cum lipsa libertății a inventat o nouă formă de limbaj

Există o idee comodă despre avangardă: aceea că marile experimente artistice se nasc din libertate, din boemie, din exces de imaginație, din refuzul regulilor.

Dar, uneori, cele mai radicale forme de limbaj apar nu atunci când totul este permis, ci atunci când aproape nimic nu mai poate fi spus.

În România anilor '80, sub presiunea unei realități politice sufocante, limbajul devenise teritoriu controlat. Nu doar ceea ce spuneai era supravegheat, ci și modul în care puteai gândi exprimarea însăși.

Într-un asemenea context, paradoxismul nu a apărut ca joc intelectual și nu a fost un exercițiu experimental de salon.

Paradoxismul nu s-a născut din capriciul unei avangarde târzii, ci s-a născut ca formă de supraviețuire semantică, ca strategie de a continua să spui ceva atunci când rostirea directă a adevărului devenise imposibilă.

România anilor '80: când limbajul devenea suspect

Este greu de explicat generațiilor mai tinere cât de controlată putea deveni comunicarea într-un regim totalitar. Nu era vorba doar despre cenzură explicită, doar despre texte interzise sau autori supravegheați.

Controlul mergea mai adânc. Limbajul însuși devenea suspect. Formulele oficiale invadau discursul public. Loialitatea era performată verbal. Critica devenea periculoasă. Ambiguitatea era uneori singurul refugiu.

Într-un asemenea climat, literatura nu mai putea funcționa normal. Cuvintele directe deveneau riscante. A spune frontal putea însemna automat sancțiune, excludere.

Ce faci însă când adevărul nu mai poate fi rostit?

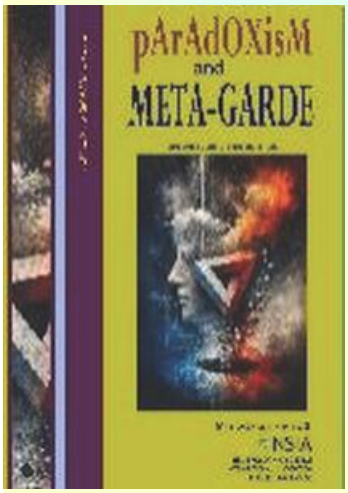

Florentin Smarandache, pArAdOXisM and Meta-Garde. A Comparative Theory of Linguistic Anti-Art (pArAdOXisM și Meta-gardă. O teorie comparativă a anti-artei lingvistice). Editura Neutrosophic Science International Association (NSIA) Publishing House, Gallup (New Mexico, SUA) & Guayaquil (Ecuador), 2026, 147 p., seria Meta-Garde Series, nr. 2. ISBN: 978-1-972502-09-9. https://fs.unm.edu/MetaGarde2-Paradoxism.pdf

Când nu poți spune adevărul direct, îl spui prin contradicție

Aici începe paradoxismul, într-un asemenea peisaj, ca răspuns practic la constrângere, nu ca doctrină, nici ca manifest estetic abstract.

În locul afirmației directe, am propus contradicția.

În locul mesajului transparent, ambiguitatea.

În locul sensului fix, tensiunea semantică.

Nu spui exact ce vrei să spui. Dar creezi un spațiu în care cititorul poate înțelege mai mult decât este scris.

Paradoxismul nu atacă frontal autoritatea, ci o destabilizează, o obligă să intre într-un teritoriu unde controlul devine mai dificil, căci un text paradoxist este greu de prins, de redus și de cenzurat.

Nu afirmă clar, dar nici nu tace. Există într-un teritoriu intermediar. Spune și nu spune în același timp.

Ambiguitatea ca formă de protecție

Există o prejudecată comună: că ambiguitatea este slăbiciune, că un text neclar evită responsabilitatea. Dar în contexte represive, ambiguitatea poate deveni strategie de supraviețuire.

Un mesaj prea explicit poate fi interzis, pe când un mesaj imposibil de fixat scapă.

Contradicția devine adăpost și inversiunea semantică devine protecție.

Textul spune suficient pentru cititorul atent și insuficient pentru mecanismul rigid al controlului.

Această funcție este esențială pentru înțelegerea paradoxismului. El nu apare ca fascinație pentru absurd, nu cultivă contradicția pentru spectacol.

Contradicția devine metodă de existență culturală, un mod de a continua comunicarea atunci când limbajul oficial încearcă să o închidă.

În termenii pe care i-am formulat mai târziu, constrângerea nu este accidentală, ci este generativă. Limitarea produce o formă nouă.

O formă de disidență care nu seamănă cu disidența

Când vorbim despre rezistență culturală în comunism, ne imaginăm adesea texte explicit politice: pamflete, mesaje frontale.

Dar există și alt tip de opoziție, mai discretă, mai greu de localizat și, pe cale de consecință, mai greu de pedepsit. Aș numi-o disidență structurală.

Nu conținutul este revoltat, ci structura limbajului devine revoltată. Textul începe să refuze claritatea impusă și sabotează ordinea semantică, introducând tensiuni imposibil de stabilizat.

În paradoxism, rezistența nu apare prin slogan, apare prin destabilizarea regulilor care fac controlul posibil.

Limbajul încetează să mai fie transparent, devine opac, mobil, contradictoriu. Și exact prin această opacitate începe să respire libertatea.

De ce paradoxismul nu este absurdism

De multe ori paradoxismul a fost confundat cu absurdul. Dar diferența este importantă. Absurdismul tinde să dizolve sensul. Paradoxismul îl complică, dar nu renunță la semnificație, ci o multiplică și o pune în tensiune, făcând-o să oscileze între poli incompatibili.

În condițiile comunismului, această diferență era decisivă. Nu era suficient să abandonezi sensul, trebuia să găsești moduri de a-l transporta prin spații nesigure.

Contradicția devenea vehicul, ambiguitatea devenea infrastructură, iar cititorul învăța să citească printre fisuri.

Din România către lume

Privit retrospectiv, paradoxismul începe în acest context istoric foarte precis - România ultimului deceniu comunist, dar nu rămâne acolo. Treptat, ceea ce începe ca strategie locală de supraviețuire semantică devine un model mai general.

O întrebare mai largă se ridică: Ce se întâmplă cu arta atunci când contradicția nu mai este accident, ci metodă? Această întrebare avea să conducă ulterior către ceea ce numesc meta-gardă: o condiție în care obiectele artistice funcționează simultan prin afirmare, negare și indeterminare.

Privit astfel, paradoxismul apare ca un laborator timpuriu, un spațiu unde contradicția a fost forțată să devină productivă înainte ca teoria să îi poată descrie logica.

Lipsa libertății a inventat o nouă libertate

Există o ironie istorică greu de ignorat și poate fi o lecție și azi: un regim construit pentru control total produce, indirect, o formă radicală de experiment lingvistic. Cenzura obligă limbajul să devină inventiv, constrângerea produce mutație, iar tăcerea impusă generează noi moduri de a vorbi.

Desigur, nimeni nu ar idealiza lipsa libertății. Dar uneori istoria are această logică paradoxală: *ceea ce încearcă să reducă expresia ajunge să inventeze alte forme ale ei.*

Paradoxismul trebuie înțeles exact astfel. Nu ca o oarecare avangardă literară târzie și obosită, ci ca răspuns cultural profund la o lume în care adevărul nu mai putea fi spus direct.

Iar când nu poți spune adevărul direct, o soluție (singura?) este să îl spui prin contradicție.